

3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 квітня 2018 року «Про широкомасштабну антитерористичну операцію в Донецькій та Луганській областях» : указ Президента України від 30.04.2018 № 116/2018 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116/2018> (дата звернення: 12.03.2019).

4. Про застосування амністії в Україні : закон України від 01.10.1996 № 392/96-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/96-вр> (дата звернення: 12.03.2019).

Одержано 17.03.2019

УДК 344.22(477)

Юрій Вячеславович БАДЮКОВ,

здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ

ДО ПИТАННЯ ПРО СУБ'ЄКТА ПОГАНОГО ПОВОДЖЕННЯ З ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИМИ

Проблеми кримінально-правової характеристики суб'єкта злочину, передбаченого ст. 434 КК України «Погане поводження з військовополоненими», поки що майже не привертала увагу сучасних фахівців з кримінального права. Безперечно, вони мають розглядатись у межах вже розроблених загальних і спеціальних питань ознак суб'єкта злочину в цілому й конкретного суспільно небезпечного діяння, на основі практики відображення в законі ознак суб'єкта як одного з елементів складу злочину.

Загальна проблематика суб'єкта злочину є далеко не новою в теорії кримінального права. Так, питання загального суб'єкта злочину сьогодні можна визнати одними з найбільш повно розроблених і одними з найбільш стабільних вчень у цій науці. Втім, цього не можна сказати про спеціального суб'єкта, адже норми про нього безпосередньо й досить тісно пов'язані зі змінами чинного законодавства (і не лише кримінального). Крім того, розробці окремих положень КК України (наприклад, приписів про відповідальність за вчинення злочинних дій під час воєнного стану чи збройного конфлікту або норм про злочини проти миру та безпеки людства тощо) донедавна не приділялося достатньо уваги з тієї причини, що обставини, на які вони були розраховані, не сприймалися як реальні загрози для України. Тому сьогодні вони потребують адаптації до сучасних соціально-правових реалій та потреб кримінально-правової доктрини. Багато у чому актуальності розробці положень цих норм додали окупація Російською Федерацією території Кримського півострову, воєнні дії у східному регіоні України.

Питання кримінально-правової характеристики воєнних та військових злочинів розглядали Г. Анісімов, В. Базов, А. Васильєв, В. Гришук, С. Денисов, Ю. Дзюба, С. Дячук, О. Житний, М. Карпенко, В. Касинюк, В. Клименко, А. Мухамеджанова, В. Навроцький, М. Панов, В. Попович, А. Савченко, М. Хавронюк, С. Харитонов деякі інші фахівці. Разом з цим, склади військових злочинів розглядаються в більшості праць лише фрагментарно, виключно за наявності потреби практики (наприклад, при опрацюванні питання про ухилення від призову на військову службу, при визначенні окремих аспектів відповідальності за залишення військової частини тощо).

У зв'язку зі сказаним вище потребують уваги положення ст. 434 КК України, якою передбачено відповідальність за погане поводження з військовополоненими яке мало місце неодноразово, або пов'язане з особливою жорстокістю, або спрямоване проти хворих і поранених, а також недбале виконання обов'язків щодо хворих і поранених особами, на яких покладено їх лікування і піклування про них, за відсутності ознак більш тяжкого злочину. Як відомо, потерпілий (військовослужбовець або інші прирівняні до нього особи відповідно до ст. 4 Женевської конвенції про поводження з військовополоненими (1949 р.) [1] (далі – Конвенція) у контексті цієї статті – це учасник воєнних дій або збройного конфлікту на боці ворога, при захопленні в полон, набуває статусу військовополоненого, на якого повинні поширюватися положення Конвенції у частині гуманного поводження, заборони фізичного калічення, медичних чи наукових експериментів будь-якого характеру, які не обґрунтовані потребою в проведенні медичного, стоматологічного або стаціонарного лікування військовополоненого тощо. Україна,

ратифікувавши вказану конвенцію, тим самим прийняла на себе певні зобов'язання, зокрема, щодо забезпечення відповідальності за порушення положень вказаної конвенції. Одне з таких порушень охоплюється кримінально-правовою заборонаю (ст. 343 КК України), розміщеною у Розділі XIX «Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини)». Таким чином, зважаючи на зміст ст. 401 КК України, коло суб'єктів в складі цього злочину існує виключно в межах певних спеціальних суб'єктів.

Не вдаючись поки що до глибокого аналізу норм міжнародного права й законодавства України, можна зробити попередній висновок про те, що суб'єктом поганого поводження з військовополоненими (з урахуванням обмежень, які стосуються місця перебування та пересування військовополоненого внаслідок його статусу) є: 1) представник влади супротивної сторони, у віданні (під охороною) якого перебуває військовополонений; 2) особа, яка має доступ до військовополоненого й знаходиться безпосередньо біля нього (охоронець, конвоїр, господарський працівник тощо); 3) особа, на яку покладено обов'язок по лікуванню і піклуванню за хворим або пораненим військовополоненим. Схожого підходу дотримується і М. І. Карпенко, який вказує, що суб'єктами розглядуваного злочину можуть бути військовослужбовці з числа військових службових осіб, які виконують адміністративно-розпорядчі функції щодо військовополонених (начальник табору, начальник охорони й ін.); інші військовослужбовці, які виконують обов'язки з нагляду, охорони, конвоювання чи обслуговування військовополонених або зовсім не мають до них жодного стосунку по службі, але за тих чи інших обставин вступили в контакт із військовополоненими, а також військовослужбовці медико-санітарного й обслуговуючого персоналу як зі складу Збройних сил, так і зі складу армії противника, на який покладено обов'язок лікувати хворих і поранених і піклуватися про них [3, с. 197–198]. Щодо такої позиції слід зазначити, що вона дещо звужує сферу застосування Конвенції, якою (у ст. 12) визначено, що «Військовополонені перебувають у руках ворожої держави, а не окремих осіб чи військових частин, які взяли їх у полон. Незалежно від відповідальності, яку можуть нести окремі особи, держава, що тримає в полоні, відповідає за поводження з військовополоненими» [1].

У переважній більшості наукових робіт із цієї тематики зазначається, що суб'єктом поганого поводження з військовополоненими може бути будь-який військовослужбовець, що за тих чи інших обставин вступив у постійний або тимчасовий контакт з військовополоненими, а суб'єктом недбалого виконання обов'язків можуть бути тільки ті військовослужбовці, на яких покладено обов'язок з лікування хворих та поранених або з піклування про них [4, с. 263; 2, с. 177–178]. Такий підхід є цілком обґрунтованим з огляду на положення ст. 401 КК України, у якій зазначається, що виконавцем вчинення військового злочину є військовослужбовці, а також військовозобов'язані та резервісти під час проходження зборів.

На наш погляд, поділ суб'єктів вчинення поганого поводження з військовополоненими лише на дві зазначені групи не є достатнім, адже такий підхід не відбиває суті та ідеї Конвенції про відповідальність держави або державної влади (у тому числі «військової влади» під час воєнних дій) за поводження з військовополоненими. Доцільно у межах кола суб'єктів складу поганого поводження з військовополоненими виділяти, в залежності від форми вчиненого діяння, три його види: 1) представник влади держави, у полоні якої перебуває військовополонений; 2) особа, що перебуває у постійному чи тимчасовому контакті з військовополоненим; 3) особа, на яку покладено обов'язок по лікуванню і піклуванню за хворим або пораненим військовополоненим. Разом з цим, означені у цій публікації міркування потребують додаткових досліджень у частині практики застосування положень норми про відповідальність за погане поводження з військовополоненими.

Список бібліографічних посилань

1. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими : від 12.08.1949 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153 (дата звернення: 05.02.2019).
2. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) : навч. посіб. / за ред. М. І. Панова. Харків : Право, 2011. 184 с.
3. Карпенко М. І. Військові злочини: характеристика, методика розслідування та запобігання : посібник. Київ : Дакор, 2013. 472 с.
4. Хавронюк М. І., Дячук С. І., Мельник М. І. Військові злочини: коментар законодавства. Київ : А.С.К., 2003. 272 с.

Одержано 23.02.2019